

SIUNTINĖLIS LEDU

BALTAJAI MEŠKAI

Sveiki, aš Tomas.

Mėgstu žaisti šachmatais.
Kitiems mano draugams patinka
krepšinis, futbolas, žvejyba.

Tačiau tai, apie ką
kalbėsime šioje knygoje,
yra svarbu mums visiems.

Tik pasakose rašoma, kad tai buvo seniai seniai. Tikroje, rimtoje knygoje, tokioje kaip ši, kurią dabar atsivertei, rašoma apie viską tiksliai ir konkrečiai. Ją įdėmiau perskaitęs gali tapti turtingesnis, išradingesnis ir laimingesnis.

Tas nuotykis, kuris pakeitė visą Tomo gyvenimą, nutiko lygiai prieš trejus metus. Pats Tomas apie tai noriai pasakoja visiems, kurie stengiasi suprasti, jog būtent kiekvienas iš mūsų, išmintingai elgdamasis, gali padėti ne tik sau, tėvams, bet ir saugoti gamtą, neleisti keistis mūsų įprastam klimatui. Jeigu visi tuo rūpinsimės, tuomet ir po dešimties, ir po šimto metų mūsų Žemė išliks tokia pat graži, miela gyventi žmonėms, žvėreliams, viskam, kas gyva, kas auga. Tereikia mums visiems – o mūsų labai daug – taupyti energiją, tai yra, elektrą, dujas, šilumą, vandenį.

Anksčiau Tomas apie tai gal ir buvo viena ausimi girdėjęs, bet juk atmintyje išlieka tik tai, kas svarbiausia. Taigi pasiklausykime, kaip viskas vyko.

Tą kartą jis, kaip paprastai, iš mokyklos grįžo linksmas ir gerokai išalkęs. Nusiprausė rankas, prileido pusę arbatinuko vandens ir pastatė ant elektrinės viryklės. Kaip ir buvo įpratęs, ją įjungė taip, kad kaistų kuo stipriau. Arbata sotus nebūsi, todėl įjungė ir antrą kaitvietę. Ant jos uždėjo plačiadugnį puodą, į kurį prieš tai įpylęs vandens, įleido kaimišką kiaušinį. Pamanęs, kad pietums vieno kiaušinio tokiam vyrui, kaip jis pats, bus mažoka, užkaitė dar vieną puodą ir, vandeniui sukunkuliuavus, įdėjo skanią dešrelę.

**Trys iki raudonumo
įkaitusios kaitvietės –
trys energetiniai slibinukai,
ryjantys elektros energiją
ir be gailesčio
skriaudžiantys gamtą.**

Sočiai papietavęs Tomas tikėjosi pailsėti, bet staiga čirkstelėjo skambutis. Kaip ir buvo žadėjęs, atėjo Andrius pažaisiti. Abu vaikai mėgdavo varžytis prie šachmatų lentos. Kartais nugalėdavo Andrius, kartais Tomas, bet kiekvienas labai džiaugdavosi laimėjęs.

Šį kartą draugas atėjo ne vienas, o su savo tėčiu, kuris mokydavo berniukus rikiuoti mūšiuose šachmatų figūras. Andriaus tėtis, kurį visi vadindavo Ekologu, buvo žinomas išradėjas, mėgo pasakoti įdomias istorijas apie gamtą, apie mokslininkų nuotykingus gyvenimus ir išradimus.

Vos tik valgomajame jie išsidėstė šachmatų figūras ir ėmė žaisti, iš mokyklos grįžo Tomo sesutė Asta. Ji buvo metais vyresnė, mokėsi jau ketvirtoje klasėje, ir dabar, vikriai sukdamasi, kaip ir prieš valandėlę Tomas, užkaitė arbatinuką, ruošėsi virti kiaušinį ir dešrelę. Kai įjungė trečią viryklės kaitvietę, Ekologas net išsižiojo iš nuostabos:

– Ką tu darai? Greičiau sustabdyk tą trigalvį slibiną!

– Kur? Kur tas slibinas? – dairydamasis po virtuvę, šiek tiek sutrikęs stebėjosi Tomas.

– Štai! – kildamas nuo kėdės bakstelėjo pirštu į elektrinę viryklę Ekologas. – Trys iki raudonumo įkaitusios kaitvietės – trys energetiniai slibinukai, ryjantys elektros energiją, tėvų uždirbtus pinigučius ir be gailesčio skriaudžiantys gamtą.

– Mes nieko neskriaudžiame, visada po pamokų taip pietus sau ruošiame. Ir tėvai pusryčius ir vakarienę mums visiems taip gamina, – gūžčiodamas peteliais gynėsi nuo sudirgusio svečio Tomas.

– Mes taupome, – įsiterpė Asta. – Štai geriamo čiobrelių arbatą, kurių patys ir prisiskynėme, o kiaušiniai – iš močiutės sodybos – nieko nekainavo.

– O kiek taip neišmintingai elgdamiesi sunaudojate elektros energijos? Na, parodykite „Atsiskaitymo knygelę“, joje viskas surašyta.

– Ji ant spintelės, mama kas mėnesį vis padejuoja, kad tenka daug mokėti, – paduodamas knygelę paaiškino Tomas.

– Štai kaip taupote, – nusistebėjo Ekologas, – praėjusį mėnesį sunaudojote 250 kilovatvalandžių elektros energijos, o dar ankstesnį – net visus tris šimtus. Tarsi gamyklą būtumėte namuose įsirengę. Tuoju pat ją sustabdykime!

Jis išjungė visas tris kaitvietes ir, pilstydamas iš arbatinuko bei abiejų plačiadugnių puodų vandenį į litrinus indus, aiškino:

– Štai, žiūrėkite, norėdama stiklinės arbatos, tu, Asta, įpylei į arbatinuką net 1,5 litro vandens, dar tiek pat, kad išvirtų dešrelė. O kiaušiniui tau prireikė jo dar daugiau.

Gaminant energiją, elektrinėse tenka sudeginti tonas kuro.

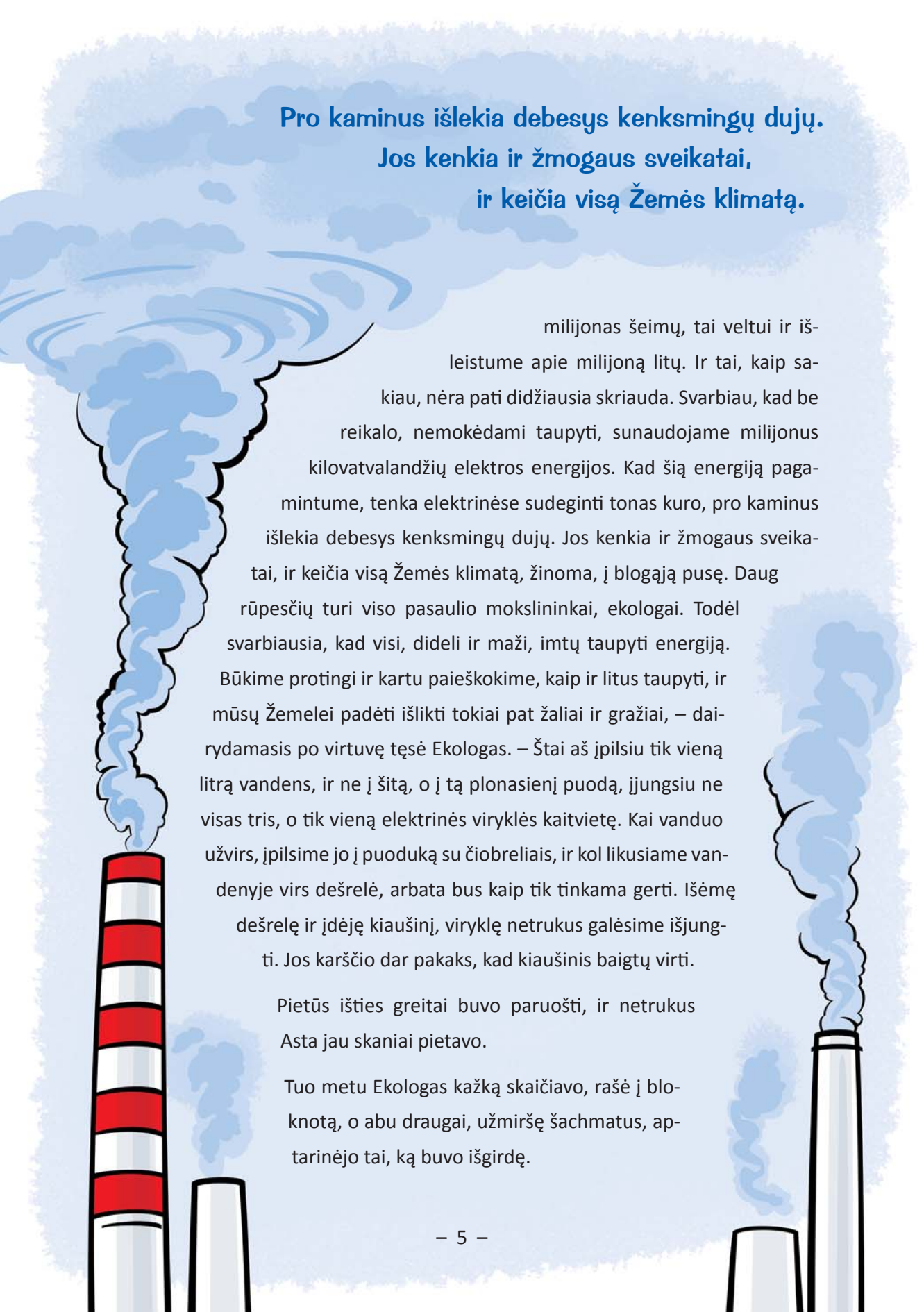

Net baisu pažiūrėti, – penki pilni stiklainiai vandens. Juk tai pusė kibiro. Ankstėliau Tomas taip pat negailestingai pleškino elektrą – jau visas kibiras verdančio vandens. Abiejų jūsų be reikalo sunaudota elektros energija kainuoja maždaug vieną litą!

– Bet nejaugi manote, kad turėtume šaltą arbatą gerti? – burbtelėjo Tomas ir širdimi pajuto, esąs ne visai teisus, todėl, ištraukęs iš kišenės monetą, padėjo ją ant stalo ir didžiuodamasis paaiškino:

– Šiandien nepirkau ledu, todėl šį litą sutaupiau...

– Ne tai svarbiausia, – nutraukė jį Ekologas. – Įsivaizduok, Tomai, jei taip, kaip tu, galvotų visi, o Lietuvoje yra beveik

The background features a light blue, cloud-like border. On the left side, there are two smokestacks: one tall with red and white horizontal stripes, and one shorter and plain white. On the right side, there are also two smokestacks: one tall and plain white, and one shorter and plain white. All smokestacks are emitting thick, blue, billowing smoke that rises into the air. The overall style is simple and illustrative.

**Pro kaminus išleikia debesys kenksmingų dujų.
Jos kenkia ir žmogaus sveikatai,
ir keičia visą Žemės klimatą.**

milijonas šeimų, tai veltui ir išleistume apie milijoną litų. Ir tai, kaip sakiau, nėra pati didžiausia skriauda. Svarbiau, kad be reikalo, nemokėdami taupyti, sunaudojame milijonus kilovatvalandžių elektros energijos. Kad šią energiją pagamintume, tenka elektrinėse sudeginti tonas kuro, pro kaminus išleikia debesys kenksmingų dujų. Jos kenkia ir žmogaus sveikatai, ir keičia visą Žemės klimatą, žinoma, į blogąją pusę. Daug rūpesčių turi viso pasaulio mokslininkai, ekologai. Todėl svarbiausia, kad visi, dideli ir maži, imtų taupyti energiją. Būkime protingi ir kartu paieškokime, kaip ir litus taupyti, ir mūsų Žemelei padėti išlikti tokiai pat žaliai ir gražiai, – dairdamasis po virtuvę tęsė Ekologas. – Štai aš įpilsiu tik vieną litrą vandens, ir ne į šitą, o į tą plonasienį puodą, įjungsiu ne visas tris, o tik vieną elektrinės viryklės kaitvietę. Kai vanduo užvirs, įpilsime jo į puoduką su čiobreliais, ir kol likusiame vandenyje virs dešrelė, arbata bus kaip tik tinkama gerti. Išėmę dešrelę ir įdėję kiaušinį, viryklę netrukus galėsime išjungti. Jos karščio dar pakaks, kad kiaušinis baigtų virti.

Pietūs išties greitai buvo paruošti, ir netrukus Asta jau skaniai pietavo.

Tuo metu Ekologas kažką skaičiavo, rašė į bloknotę, o abu draugai, užmiršę šachmatus, aptarinėjo tai, ką buvo išgirdę.

**Svarbu, kad apie energijos taupymą
kalbėtusi visi, tartusi, kad kiekvienas
galvotų, kaip padėti sau, savo tėvams,
o tuo pačiu ir gamtai.**

– Jei jūs visada, ne tik
ruošdami valgį, galvosite
apie taupymą, tai sumany-
site ir dar daugiau būdų, kaip
mažiau sunaudoti elektros energijos, –

tęsė Ekologas. – Štai, kad ir šiandien, žinodamas, jog po valandėlės grįš sesutė, tu, Tomai, galėjai luktelėti ir abu kartu būtumėte pasigaminę pietus. Pakaktų dvigubai mažiau elektros energijos. Be to, dažniau naudokitės termosu. Aš apskaičiavau, kad taip taupydami, jūs per metus gautumėte didžiulę premiją – žalių pievų, miškų, paukščių padėką už gamtos saugojimą, – be to, ir gražų priedą – apie penkis šimtus litų! Tiek kainuoja dviratis, palapinė, o dar ir meškerei liktų.

– Jėga! – šūktelėjo Tomas. – Kodėl tu, Andriau, man apie tai anksčiau nepasakojai? Juk žinojai.

– Būtent tai ir yra svarbiausia, – už Andrių atsakė jo tėtis, – reikia, kad apie energijos taupymą kalbėtusi visi, tartusi, kad kiekvienas galvotų, kaip padėti sau, savo tėvams, o tuo pačiu ir gamtai.

Lyg įsiterpdamas į pokalbį tik ką virtuvėje įjungtas radijas pranešė apie Atlanto vandenynę įsismarkavusį uraganą, Kinijos pietuose dėl nesibaigiančių liūčių kilusius didelius potvynius ir apie mūsų miškams dėl ilgalaikės sausros gresiančius gaisrus.

– Kad ir kaip būtų gaila, bet dėl tų grėsmingų klimato pokyčių kalti ir žmonės, kurie be atvangos kirsdami miškus, degindami kurą katilinėse netaupo energijos, nesusi-
mąsto apie daromą gamtai žalą, – tęsė Ekologas.

– Vadinasi, truputį dėl to kalti ir mes, – liūdnai tarė Tomas.

– Bet jūs dabar jau pasiryžote taupyti, – vadinasi, padėsite ir sau, ir gamtai, – lyg guodė, lyg ramino Ekologas.

– Aš nuo šiandien ne tik imsiu taupyti, bet ir tėvams apie tai nuolat kalbėsiu, visiems savo draugams aiškinsiu, – ryžtingai nusprendė Tomas.

– Ir aš, – pritarė Andrius.

– Aš taip pat, – pasižadėjo Asta, plaudama indus.

Tomas pamatė, jog vandens srovelė dabar tekėjo žymiai plonesnė negu kitomis dienomis. Kad Asta taupo vandenį ir, prieš dėdama lėkštes į lentyną, užsuka čiaupą, pastebėjo ir Ekologas.

– Šaunuolė, Asta, – pagyrė jis. – Vandeni, ypač karštą, kaip ir elektrą, reikia taupyti. Kai kuriose valstybėse jo labai trūksta, jis branginamas kaip duona. Be vandens Žemė – dykuma. Juk ir miestai auga, kyla tik ten, kur yra pakankamai gėlo vandens. Vanduo, kad tiktu dušui, voniai ar plauti indus, sušildomas deginant kurą katilinėse arba elektrinėse. Taigi taupydami vandenį, sakykim, dažniau prausdamiesi po dušu, bet ne vonioje, neleisdami iš čiaupo tekėti smarkiai srovei, arba kitąsyk išplaudami indus likusiu arbatinuke karštu vandeniu, taip pat taupome ir tėvų uždirbtus pinigus, ir padedame gamtai, – mažiau naudojame vandens, mažiau kuro reikia deginti katilinėse, mažiau pro kaminus išlekia kenksmingų dujų, o tai, kaip jau sakiau, padeda stabdyti klimato kaitą, mažinti grėsmingą šiltnamio efektą.

– Mūsų šiltnamyje visada, ypač saulėtą dieną, labai karšta, – prisiminė Asta. – Mane net prakaitas išpila, kol pomidorus palaistau. Kai atidarau abejas šiltnamio duris ir net stoge įrengtus langučius, tada truputį vėsiau pasidaro.

**Vandenį,
ypač karštą,
reikia taupyti.
Kai kuriose valstybėse
jo labai trūksta,
jis branginamas
kaip duona.
Be vandens Žemė –
dykuma.**

Žemė apsupta oro antklodėle, debesimis, kurie panašiai kaip šiltnamio stiklas sulaiko prie žemės saulutės spindulius.

– Štai tu pati ir paaiškina, kas yra tas grėsmę gamtai keliantis šiltnamio efektas, apie kurį dažnai kalba mokslininkai. Šiltnamyje oras įkaista žymiai labiau negu lauke, nes saulutės spinduliai tarsi lieka šiltnamio nelaisvėje, jų šiluma pro stiklą negali išbėgti atgal ir lieka šiltnamyje. Žemė, aišku, stiklu nėra apgaubta, bet ji apsupta oro antklodėle, debesimis, kurie panašiai kaip šiltnamio stiklas sulaiko saulutės spindulius, priverčia juos likti žemės „šiltnamyje“ – žemiau debesų. Žemėje tampa šilčiau negu turi būti. Tuomet, kaip minėjau, ima tirpti ledynai, kita pačios gamtos nustatyta „žemės namų“ temperatūra, ima irti jos sukurta tinkamiausia žmonėms, gyvūnams ir augalams tvarka. Jeigu vis labiau tirptų ledynai, ir dėl to kiltų vandenyno lygis, po vandeniu atsidurtų dideli sausumos plotai su žaliais miškais, kaimais ir miestais. Visame Žemės „šiltnamyje“ sunku būtų gyventi ir

dirbti žmonėms, nejauku būtų kailiniuotoms baltosioms meškoms ar pingvinams.

Taupydami elektrą, šilumą, laiku užsukdami vandens čiaupą, mes tarsi pasiunčiame baltajai meškai po siuntinėį ledų. Jeigu visi būsime tokie rūpestingi, meškutės namai liks kaip buvę, ledynai neištirps, o vandenynai neišsilies į žmonių apgyventas pakrantes, – svajingai, tarsi žvelgdamas į ateitį, kalbėjo Ekologas.

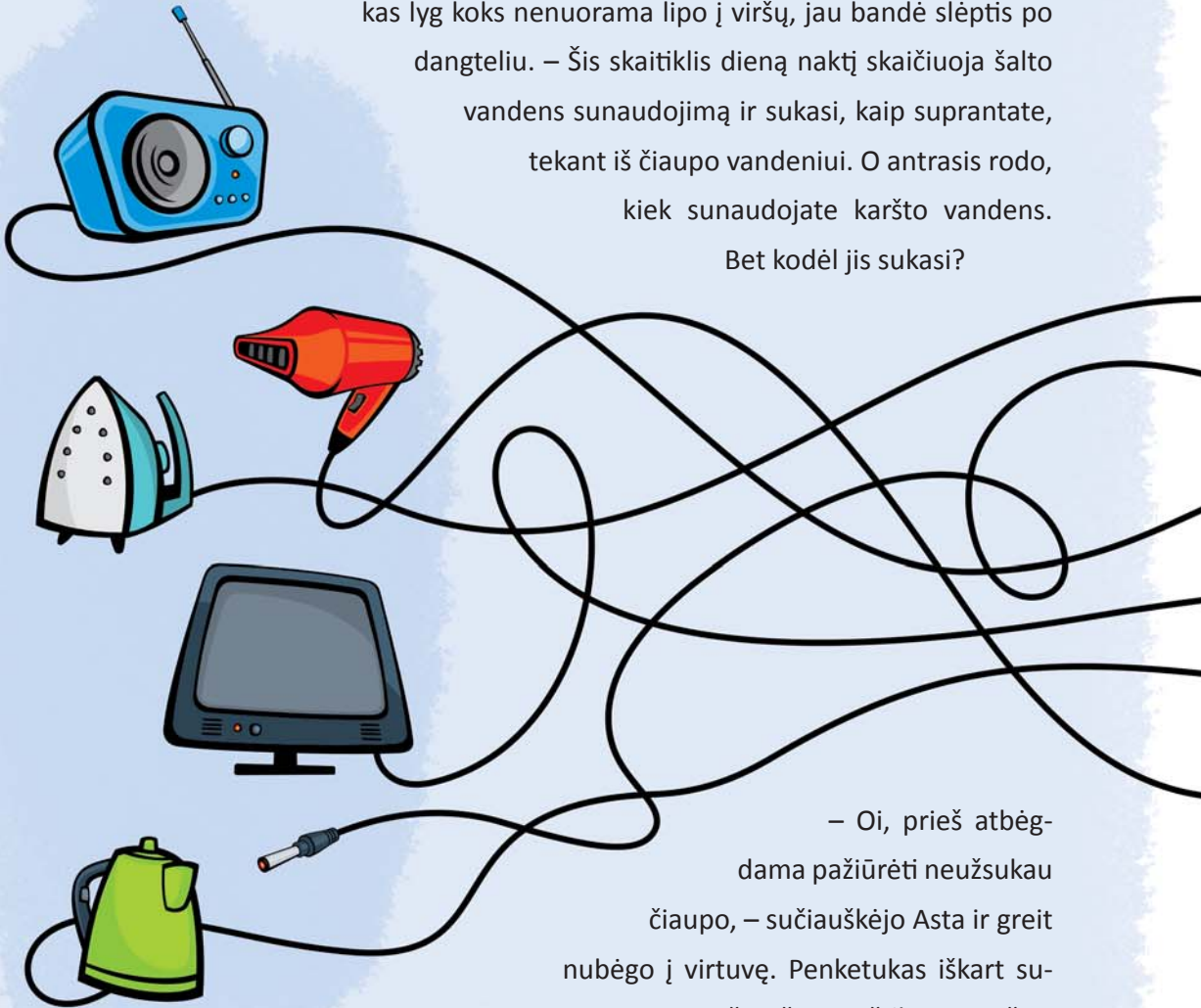
Visi trys vaikai įdėmiai klausėsi jo pasakojimo ir iš jų akių buvo matyti, kad jie, kaip ir Ekologas, susirūpinę dėl Žemės klimato išsaugojimo, energijos taupymo.

– O kaip tėvai sužino, kiek mes sunaudojame elektros energijos, karšto ar šalto vandens? – po kiek laiko paklausė Tomas. – Juk nei vanduo, nei lemputė nekalba, jiems to nepasako.

**Taupydami elektrą, šilumą,
laiku užsukdami vandens čiaupą,
mes tarsi pasiunčiame baltajai meškai
po siuntinėį ledų.**

– Apie tai „kalba“ skaitikliai, – kildamas nuo kėdės ir galvos mostu kviesdamas vaikus į vonios kambarį, tęsė pasakojimą Ekologas. – Štai, pažiūrėkite patys, – pasilenkęs po vonios praustuvu parodė du ant vamzdžių sumontuotus prietaisus. Po stikliniu

gaubtelio buvo matyti rodyklėlės, skaičiai. Paskutinis penketukas lyg koks nenuorama lipo į viršų, jau bandė slėptis po dangteliu. – Šis skaitiklis dieną naktį skaičiuoja šalto vandens sunaudojimą ir sukasi, kaip suprantate, tekant iš čiaupo vandeniui. O antrasis rodo, kiek sunaudojate karšto vandens. Bet kodėl jis sukasi?

– Oi, prieš atbėgdama pažiūrėti neužsukau čiaupo, – sučiauškėjo Asta ir greit nubėgo į virtuvę. Penketukas iškart sustojo. – Daugiau neužmiršiu, – užtikrino, grįžusi iš virtuvės. – Mama dažnai sako, kad mes to vandens upelius sunaudojame, daug mokėti kas mėnesį tenka.

– Ir meškutės namus tirpdote, ir šiltnamio afektą didinate, – papriekaištavo Andrius.

– Ne afektą, bet efektą, – pataisė jį tėtis. – Bet jau nuo šiandienos stokime į taupiąjų gretas ir taip visi kartu saugokime gamtą.

– O kur yra skaitikliai, kurie skaičiuoja, kiek sunaudojame elektros? – susidomėjo Tomas.

– Eikime į laiptinę, – pakvietė Ekologas. Ten jis atidarė didelę spintą ir vėl visi sužiuro į lėtai besisukantį diską, po stikliuku išsirikiavusius skaičius.

– Jei diskas sukasi, elektrą mes naudojame, – garsiai svarstė Tomas. – Bet, rodos, visi elektriniai prietaisai išjungti.

Į elektros tinklą įjungti prietaisai nors ir neveikia, vis tiek naudoja budėjimo režimui reikalingą energiją ir taip per metus „praryja“ šimtus kilovatvalandžių elektros energijos.

Surask, kuriuos prietaisus užmiršo išjungti Tomas.

– Eime patikrinsime, – pasiūlė Ekologas. – Na, šaldytuvas, niekur nedingsi, pats įsijungia, kai reikia. Tik galėtumėte jį atitraukti toliau nuo radiatorių, kurių šiluma veržiasi ir į šaldytuvą, todėl jis priverstas ilgiau dirbti, daugiau naudoti elektros energijos. O štai televizorius, kompiuteris, muzikos centras, nors ir neveikia, bet, jeigu jie įjungti į elektros tinklą, vis tiek naudoja budėjimo režimui reikalingą energiją, – vaikščiodamas po namus aiškino skaitiklio sukimosi paslaptis Ekologas. – Štai net šis mobiliojo telefono kroviklis, įjungtas į elektros tinklą, nors telefonas ir nekraunamas, per metus „praryja“ apie šimtą kilovatvalandžių elektros energijos, dėl to veltui į dangų pakyla nors ir mažas, bet vis tiek šiltnamio efektą didinantis kenksmingų dujų debesėlis. O

panašiai kaip lietaus debesys susideda iš daugybės smulkučių lašelių, taip ir dėl tų visų mažų netyčiukų – paliktų įjungtų elektros prietaisų, užmirštų išjungti elektros lempučių – prisideda tegul ir po mažą, bet papildomai elektrinėse sudegintą kuro lašą, sukūrentą medžio pliauską, vadinasi, ir po dar vieną mažą kenksmingų dujų, kylančių iš elektrinių, katilinių kaminų, debesėlį. Iš jų susideda ne vien jūsų ir mano kiemui, bet, kaip minėjau, ir visai planetai grėsmingi dujų debesys, keičiantys visos Žemės klimatą. O aš žinau dar vieną, galiu drąsiai pasakyti, tikrą energijos taupymo, pagalbos gamtai šaltinį, kuris, gaila, bet dar neužsuka į jūsų namus.

– Kur? Kas? – klausinėjo vienas per kitą vaikai, susidomėję šviesiomis energijos taupymo, gamtos saugojimo idėjomis.

Energiją taupanti lemputė sunaudoja penkis kartus mažiau elektros energijos.

Ekologas žengtelėjo į prieškambarį, išėmė iš ten palikto portfelio pailgą dėžutę ir garsiai perskaitė užrašą: „Energiją taupanti lemputė. Tarnavimo laikas – šešeri metai. Ši lemputė sunaudoja penkis kartus mažiau elektros energijos.“

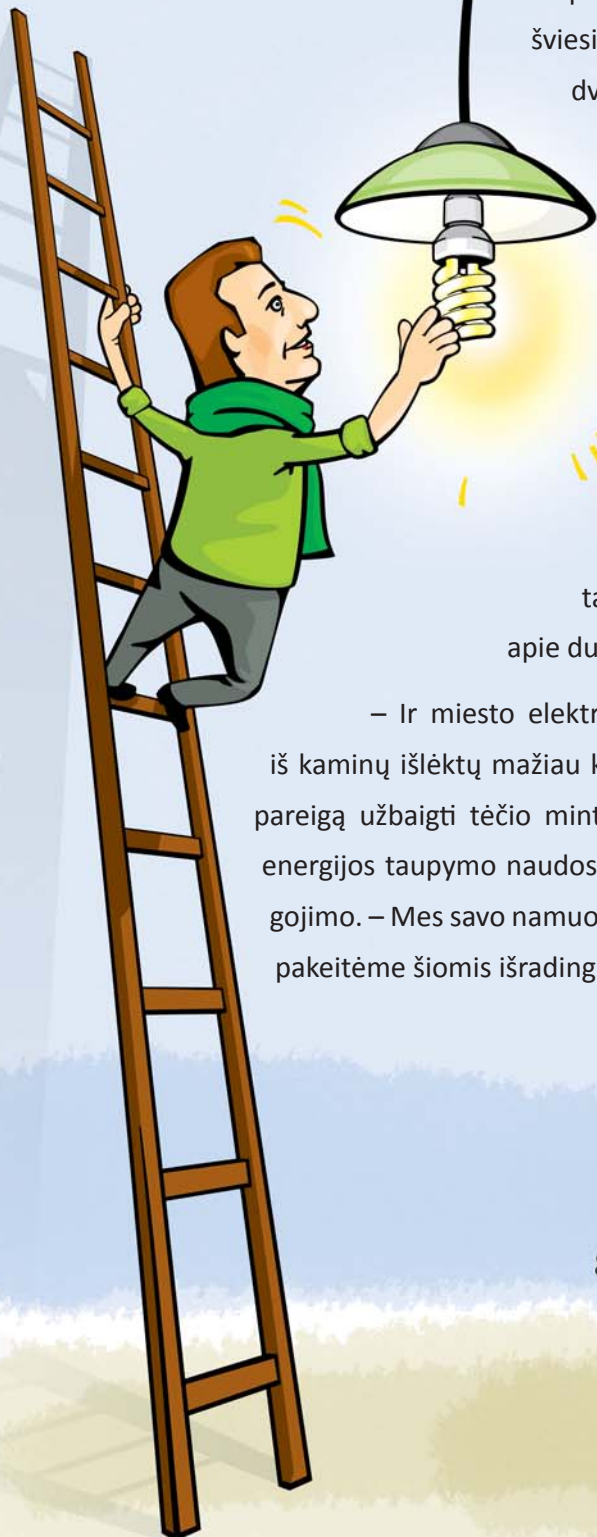
– Tai štai, pasižiūrėkite, kaip šviečia jūsų lemputė, – uždaręs duris į kambarius ir uždegdamas patamsėjusiame koridoriuje šviesą, tęsė jis. – O dabar aš įsuksiu savo atsineštąją.

– Šviečia vienodai, – pirmoji nusprendė Asta.

– Taip, panašiai, – patvirtino Andrius ir Tomas.

– Jūs teisūs, – pritarė vaikų nuomonei Ekologas. – Tačiau ta, kuri visą laiką čia švietė, yra viso šimto vatų galios, o manoji – tik dvidešimties. Vadinasi, kaip ir tvirtina tos taupančios energiją lemputės gamintojai, ji naudoja

penkis kartus mažiau energijos, o šviečia, kaip ir jūs patys matote, taip pat vienodai šviesiai. Štai jūsų namuose – valgomajame dvi, svetainės šviestuve trys, miegamajame dvi, jūsų, vaikai, kambariuose po vieną – viso devynios elektros lemputės. Jos sunaudoja daugiau kaip 600 vatų elektros galios. Jeigu jas visas pakeistumėte tomis elektrą taupančiomis, daug ilgiau neperdegančiomis lemputėmis, tai per mėnesį sutaupytumėte keliolika, o per metus – apie du šimtus litų.

– Ir miesto elektrinėse reikėtų deginti mažiau kuro, iš kaminų išlėktų mažiau kenksmingų dujų, – tarsi jausdamas pareigą užbaigti tėčio mintį, pritarė Andrius, jau įpratęs prie energijos taupymo naudos pridėti ir rūpestį dėl gamtos išsaugojimo. – Mes savo namuose jau seniai visas elektros lemputes pakeitėme šiomis išradingomis, šiuolaikinėmis.

– Gaila, kad tu anksčiau man to nepasakei, – apgailestavo Tomas, galvodamas, kuriems savo draugams kuo greičiau reikėtų apie tai paaiškinti, kuriems patarti.

– Mudu tik apie šachmatus dažniausiai kalbėdavomės, – lyg teisinosi, lyg guodė draugą Andrius. – Gal jau laikas grįžti prie nebaigtos partijos, juk šiandien tiek daug gero sužinojome, laikas būtų pailsėti.

– Tuoju, aš tik pasiimsiu mūsų žaistų partijų užrašus, – sutiko Tomas. Jis nuskubėjo į savo kambarį, bet paliktų ant palangės lapų su pastabomis nerado.

„Kur jie galėtų būti? – stebėjosi, gerai žinodamas, kad vakar pats juos čia padėjo, o pagal susitarimą, savo kambaryje jis viską tvarkosi tik pats. – Nejaugi Asta buvo įsisukusi į mano valdas?“

Tuo metu Tomas pamatė ant grindų po stalu pažertus lapus. Visus juos surinko ir vėl padėjo ant palangės. Kol jis galvojo, kokius ėjimus derėtų pasirinkti, atsisukęs pamatė, kad vėl visi lapai nulėkė ant grindų.

„Gal pas mus kokie kipšai ar kaukai apsigyveno?“ – krūptelėjo Tomas, prisiminęs matytus filmus apie visokius vaiduokliukus ir naminukus. Tačiau, vos išgirdęs Andriaus tėčio balsą, suprato, kad veltui mintyse buvo apkaltinęs niekuo dėtus kipšiuokus.

– Na ir skersvėjai po tavo kambarį laksto, – nusistebėjo Ekologas, stovėdamas tarpduryje. – Bet juk langai uždaryti. Iš kur tie vėjo gūšiai?

Jis pridėjo ranką prie rėmų ir iš karto suprato priežastį:

– Plyšiai! Plyšiai prie lango, plyšiukai po palange, vėjas pučia tiesiai į radiatorius.

Jūs šildote ne tiek namus, kiek žvirblius už langų, šildote kiemą, – priekaištavo jis. – Šiluma, nors ir nematoma, bet,

kaip ir elektros šviesa, brangiai kainuoja,

ir jos gamyba, specialistai sako, yra nedraugiška aplinkai – reikia daug deginti kuro. Žiemos mėnesiais, mačiau „Atsiskaitymo

knygelėje“, jūs mokate po penkis, šešis šimtus litų, per visą šildymo sezoną – keletą

**Skylėtos palangės, plonos,
šaltį praleidžiančios sienos –
brangia energija šildomi ne tiek
namai, kiek žvirbliai už langų.**

tūkstančių. Jei langus, sienas, stogą tinkamai sutvarkytumėte, katilinės kaminas tikrai mažiau rūktų, ir pusę šildymui išleidžiamų pinigų galėtumėte sutaupyti. Vien jų užtektų paaugauti Palangoje ar net užsienio kurortuose. Skylėtos palangės, plonos, šaltį praleidžiančios sienos – tikros šilumos plėšikės. Plėšikauja ir prasti stogai, neuždarytos lauko durys. Nuostoliai! – lingavo galvą Ekologas. – Nuostoliai jūsų piniginei, nuostoliai gamtai. Pirmai progai pasitaikius pakalbėsiu su jūsų tėvais apie namo atnaujinimą, bet ir patys galite su jais pasitarti, kaip šilumą sulaukyti tarp savo namų sienų, neišleisti jos į visas keturias kiemo puses. Juk netrukus prasidės naujas šildymo sezonas ir labai noriu, kad jums šiemet netektų tiek daug, kaip pernai, mokėti už šildymą. O dabar spaudžiu jums rankas ir sakau – iki pasimatymo. Tikiuosi, kad kitą kartą, Tomai, Asta, turėsite jau kuo pasigirti. Juk matau, kad nuoširdžiai supratote, jog taupant elektros, šilumos energiją, galima gyventi turtingiau ir nebijoti klimato atšilimo keliamos grėsmės.

Išėjus Ekologui, draugai susėdo prie nebaigtos šachmatų partijos. Tačiau šįkart šachmatų figūros nelėkė, kaip kitąsyk, į atakas, o tarsi vis atsigręždamos klausinėjo, kas nugalės: išlaidavimas ar taupumas, abejingumas ar išradingumas?

Šachmatininkai ypač sumanūs ir išradingi. Beje, kaip, tikiuosi, ir jūs visi. Juk mūsų noras tas pats: gyventi taupiai, vadinasi, turtingai, gyventi tarp žaliuojančių miškų, kvėpuoti grynu oru.

PO TREJŲ METŲ

Kaip minėjau, tai įvyko lygiai prieš trejus metus. Jeigu jūs dabar užsuktumėte į Tomo namus, vargu ar juos beatpažintumėte. Kaip ir patį Tomą. Jis tapo ne tik savo miesto šachmatų čempionu, bet ir gerokai ūgtelėjo, pasidarė pastabus, išradingas ir nuolat ieškantis, kur ir ką dar galima pačiam patobulinti, o kur verta pasinaudoti kitų išradimais.

Jeigu jūs vakare pravertumėte Tomo namų duris, tai jums net nespėjus šyptelėti, kad tokio išradingo berniuko koridoriuje tvyro tamsa, iškart palubėje užsidegtų ta pati taupioji lemputė. Tik nepamanykite, kad ją uždegė pats Tomas, pasislėpęs kažkur už kampo. Ne, ne. Šviesą įjungia pastabioji elektrinio prietaiso akis, kuri iškart „mirkтели“ jungikliui, kad atėjo svečias ar grįžo pats šeimininkas. Ir laiptinėje jūs galite dairytis šviesoje: kur yra liftas, kur pašto dėžutė ar išėjimas. Net lifte šviesa neblizgina tuščių kabinos kampų, kaip kituose daugiaaukščiuose, o įsijungia tik įlipus į ją.

Ir visame Tomo bute pilna panašių „stebuklų“. Šviesa kiekviename kambaryje, koridoriuje, vonioje užgęsta savaime, jei bent porą minučių ten niekas iš namiškių neužgina. Visos elektros lemputės, kaip buvo prieš trejus metus pakeistos elektra taupančiomis, taip ir liko – nė viena jų dar neperdegė.

**Tomas pasidarė pastabus,
išradingas ir nuolat ieškantis,
kur ir ką dar galima pačiam
patobulinti, o kur verta
pasinaudoti kitų išradimais.**

**Dideli darbai
dažnai prasideda
nuo svajonių, noro,
žinojimo, ko reikia.**

Atėję iš gatvės, aišku norėsite nusiprausti rankas. Drąsiai kiškite jas po čiaupu, ir vanduo iškart ims bėgti. Vos tik jas atitrauksite, vandens srovė nustos tekėjusi.

Jei paklaustumėte, ar belikę tie plyšiukai prie langių, tai Tomą labai įžeistumėte. Pamiršau pasakyti, tiesa, mes su tavimi atėjome vakare, kad ir pats

dvylikaaukštis namas, kuriame gyvena Tomas, nuo to laiko neatpažįstamai pasikeitė. Jo sienos dailios, it naujos, o iš tiesų buvo apklotos šiltinimo ir apdailos medžiagomis, tarsi kokiais šiltais kailinukais, saugančiais namų šilumą.

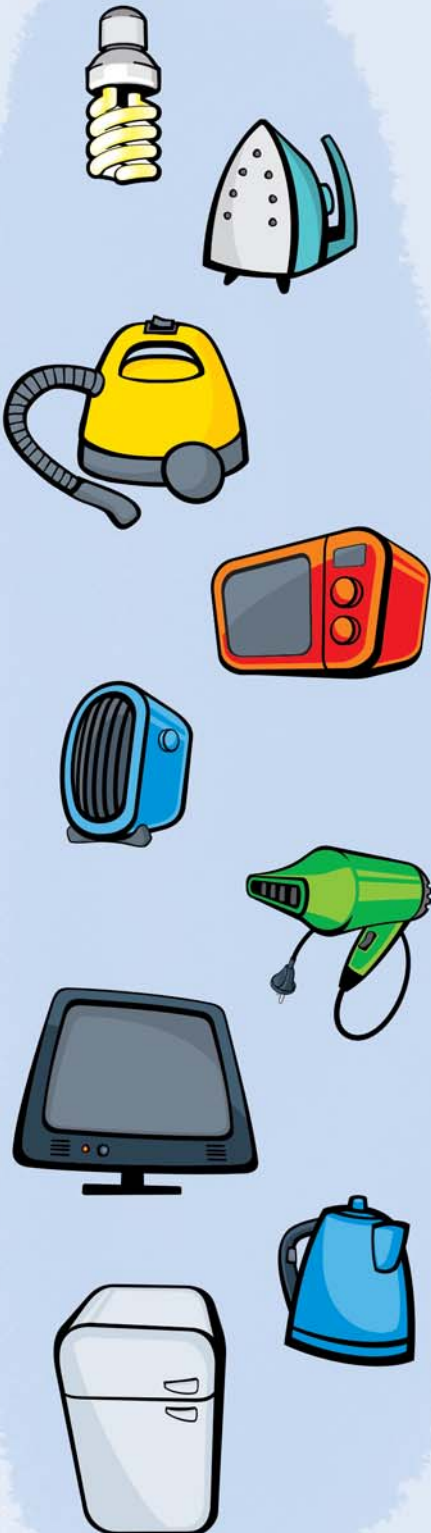
Langai taip pat pakeisti, iš tolo blizga lyg sakydami: „Pažiūrėkite, kaip mes gerai jaučiamės, kai matome, jog butuose šilta ir jauku, kad ta daug kuro jos pagaminimui reikalaujanti šiluma lieka ten, kur ir reikalinga, – namuose. O žiemą dėdė Šaltis tegul džiugina vaikus savo snieguota galva ir raudona nosimi tiktai kieme.“

Tik nesakykite, kad Tomas čia niekuo dėtas, kad jo rankos per silpnos, kad pakeistų langus, išdailintų ir apšiltintų sienas, primontuotų kitų išradingų, energiją taupančių naujovių. Dideli darbai dažnai prasideda nuo svajonių, noro, žinojimo, ko reikia. Kartais daug kas pasikeičia nuo pokalbio su suaugusiais, kurie iš tiesų yra dideli vaikai ir, kaip vaikai, greitai užsidega geromis idėjomis.

Po to Ekologo apsilankymo Tomas tą patį vakarą viską išdėstė savo tėčiui. Šis įdėmiai klausėsi sūnaus pasakojimo apie elektros, šilumos taupymą. Paskui jie abu skaičiavo, kaip gali padėti gamtai, kiek jie patys sutaupys pakeitę visas lemputes naujoviškomis. Abu tarėsi, ką reikėtų padaryti, kad šiluma žiemą nelėktų iš namų į kiemą, kaip derėtų visiems elgtis, kad taupymas taptų sveiku įpročiu, kaip ir prausimasis, rytinė mankšta ar pasisveikinimas su savo draugu.

**Energijos taupymas
turi tapti visų mūsų
sveiku įpročiu,
kaip ir prausimasis,
rytinė mankšta
ar pasisveikinimas
su savo draugu.**

Jei panorėtum ir tu sužinoti, kokie elektri-
niai prietaisai tavo namuose daugiausia
naudoja elektros energijos, įsigilink į šią
Tomo sudarytą lentelę.

Prietaiso pavadinimas	Galia vatais
Elektros lemputės 4 kambarių apšvietimui (naudokite energiją taupančias lemputes!)	1000
Lygintuvas	1000
Dulkių siurblys	1000
Mikrobangų krosnelė	1500
Šilumos ventiliatorius	2000
Plaukų džiovintuvas	1000
Televizorius	100
Elektrinis virduklis	800
Šaldytuvas	800

Tarsi šachmatų lentoje visu frontu puldamas juodojo karaliaus armiją, Tomas kuo energingiausiai ėmė ne tik taupyti, bet ir gyventi kitaip: ir sveikai, ir įdomiai, ir išradingai. Sakykim, į mokyklą, treniruotes, parduotuvę ir visur kitur, kai atstumas nedidelis – apie vieną, du kilometrus – dažniausiai eina pėsčiomis. Ant dviračio jis sėda dažniau nei į autobusą.

Tėtis irgi pritarė Tomo sumanymui, kad jie kartu su mama į darbą važiuotų ne automobiliu – fui, kiek dūmų išmeta į orą, – o troleibusu ar autobusu.

Kai atstumas nedidelis, jis dažniausiai eina pėsčiomis, o ant dviračio sėda dažniau nei į autobusą.

Tomas ėmė ne tik taupyti, bet ir gyventi kitaip: ir sveikai, ir įdomiai, ir išradingai.

Automobilį jie kartu plauna rankomis, – nereikia to vandens, kurį pumpuoja elektros siurbliai. Nuo šiol į tolimą kelionę šeima išsiruošia anksčiau, važiuoja lėčiau ir kuro reikia žymiai mažiau. Nebejungia oro kondicionieriaus, kad būtų lengviau varikliui, o praveria langelį. Jei tik į tą miestą galima nuvykti traukiniu, automobilį palieka garaže.

Automobilį plauna rankomis, – nereikia to vandens, kurį pumpuoja elektros siurbliai.

Tomas renka laikraščių straipsnius, klausosi radijo, televizijos laidų apie energijos taupymą ir aplinkos saugojimą. Tomis žiniomis jis dalijasi su draugais, mokytojais, kviečia visus, su kuriais susitinka, keisti gyvenimo būdą, taupyti energiją ir saugoti aplinką.

Kompiuteryje jis susirado Lietuvos ir net tarptautinių organizacijų, judėjimų, besirūpinančių energijos taupymu, gamtos išsaugojimu, internetinius adresus. Pinaršykime internete visi:

Aplinkosauga.lt portalas – <http://www.aplinkosauga.lt>

Kauno regioninė energetikos agentūra – <http://www.krea.lt>

Energy saving trust organizacija – <http://www.energysavingtrust.org.uk>

Europos Komisija – http://ec.europa.eu/environment/index_en.htm

mobGAS© – <http://mobgas.jrc.it>

Tvari Energetika Europai – <http://www.sustenergy.org>

Justas Paleckis, europarlamentaras – <http://www.paleckis.lt>

Alas Goras, Amerikos aplinkosaugos aktyvistas – <http://www.algore.com>

„Pandos sugėdintojos“ filmukai – www.youtube.com/europoskomisija

Kampanija „Tu kontroliuoji klimato kaitą“ (anglies skaičiuotuvai, filmukai, viktorina, žaidimai) – <http://ec.europa.eu/environment/climat/campaign>

Informacija apie klimato kaitą mokytojams – http://ec.europa.eu/environment/climat/campaign/schools/getcreative_lt.htm ir http://ec.europa.eu/environment/climat/campaign/resources/resources_lt.htm

Tomas su tėčiu nustebė sužinoję, kad energijos taupymu, klimato kaita, tų kenksmingų žmogui ir visai žemei dujų, išmetamų į atmosferą iš elektrinių, katilinių kaminų, kiekio sumažinimu, gamtos išsaugojimu rūpinasi ne tik apie taupymo naudą išmanantys specialistai, mokslininkai, bet ir valstybių vyriausybės, Europos Parlamentas, Europos Komisija, kurios atstovybės yra kiekvienoje Europos Sąjungos valstybėje, vadinasi, ir Lietuvoje. Tomas su tėčiu vieną dieną ir ryžosi ten nužingsniuoti.

Juos pasitiko žvalus, energingas vyras ir tamsiaplaukė moteris, kuriuos berniukas prisiminė ne sykį matęs per televiziją kalbančius būtent apie energijos taupymą, klimato kaitos grėsmę, atsiradusią dėl besaikio energijos vartojimo, kuro deginimo.

Jie nuoširdžiai apsidžiaugė svečiais, pakvietė prie stalo, nukrauto užrašais, knygomis, plakatais.

Tomas net užsirašinėdamas klausėsi jų pasakojimo apie Europos Komisijos, visų Europos Sąjungos valstybių, taip pat ir Lietuvos, darbus ir rūpestį, kaip išsaugoti gamtą, apie tai, ką gali padaryti kiekvienas žmogus, kuo gali prisidėti žingeidūs, sumanūs, išradingi vaikai, visi mūsų šalies mokiniai.

Neišmokus taupyti energijos, kyla vis didesnė grėsmė dėl visos Žemės temperatūros kitimo.

Juk ir žmogus, kai jam pakyla temperatūra, serga.

– Norint gyventi turtingai, vadinasi, namuose būtina turėti daug patogumą teikiančių, darbą lengvinančių elektrinių prietaisų. Jiems visiems reikalinga elektros energija. Kaip jūs jau žinote, neišmokus jais taupiai naudotis, katinėse reikia deginti vis daugiau kuro, kyla vis didesnė grėsmė dėl visos Žemės temperatūros kitimo.

„Juk ir žmogus, kai jam pakyla temperatūra, serga“, – pamanė pats sau Tomas.

– Dėl to aš labai ir džiaugiuosi, jei žmonės mus išgirsta, supranta, patys, kaip jūs, imasi iniciatyvos taupyti energiją, saugoti gamtą, – draugiškai žvilgtelėjęs į Tomą, kalbėjo jis. – Jei rūpinsimės tuo mes visi, tai ir miškai išliks žali, ir vanduo ežeruose, upėse bus švarus, ir Žemės ašigaliuose netirps ledynai, nekils grėsmė žmonijai.

Atsisveikindamas jis Tomui padovanojo pluoštą knygučių. Jų buvo ir spalvotų, ir skirtų spalvinti. Jose lengvai ir suprantamai buvo rašoma apie tai, ką Tomas jau buvo girdėjęs, apie ką dabar ir mąstė.

Viskuo, ką išgirdęs, ką perskaitęs, dalinosi su tėčiu, šis tarėsi su kitais namo gyventojais, ir taip palengva jų dvylikaaukštis tapo panašus į gulbę tarp ančių. Bet ir nepuošniųjų namų gyventojai, vis gręžiodamiesi į Tomo namą, ėmė krutėti, kaip statybinkai, dabar ir pats Tomas, sako, – renovuoti arba, paprastai kalbant, atnaujinti, apšiltinti ir savo namus.

Tomas sugalvojo net taupymo žaidimą. Jis visiems saviškiams pasiūlė varžytis, kas daugiau sugalvos idėjų, kaip kas

Svarbu, kad žmonės domėtusi, suprastų, patys imtųsi iniciatyvos taupyti energiją, saugoti gamtą.

Jei rūpinsimės tuo visi, tai ir miškai išliks žali, ir vanduo ežeruose, upėse bus švarus, ir Žemės ašigaliuose netirps ledynai, nekils grėsmė žmonijai.

**PAŽAISK ŠĮ
„TAUPYMO ČEMPIONO“ ŽAIDIMĄ
SU DAUGAIS IR TU!
MESK KAULIUKĄ IR PRISIMINK,
KO IŠMOKĖ TOMAS**

Rūšiuoji atliekas.
Ženk tris langelius į priekį.

Valio!
Tu – taupymo čempionas!
Laimėjai ir tu, ir mus visus
supanti gamta bus išsaugota!

Išeidamas pas draugą
palikai veikiančią kompiuterį.
Teks grįžti keturis
langelius atgal.

Taupai popierių, o panaudotą
atiduodi perdirbti.
Mesk kauliuką dar kartą
ir eik į priekį!

Valydamasis dantis palikai tekančią vandenį.
Praleiskėjimą.

Pasinaudojęs telefono
krovikliu, išjungei jį iš tinklo.
Pereik vieną langelį į priekį.

Grįždamas namo palikai atviras laiptinės duris.
Teks praleisti vieną ėjimą.

Pakeitei įprastas lemputes
energiją taupančiomis.
Mesk kauliuką dar kartą
ir ženklą pirmyn!

Koridoriuje užmiršai
išjungti šviesą!
Grįžk atgal į langelį,
kuriame stovėjai prieš
mesdamas kauliuką.

Į mokyklą ir treniruotes
važiuoji dviračiu.
Kartok ėjimą.

Palikai televizorių
budėjimo režimu.
Grįžk penkis langelius atgal.

Sumažinai radiatorių šilumą.
Keliauk į dvidešimtą langelį.

Norėdamas puodelio arbatos,
užvirei pilną arbatinuką vandens!
Mesk kauliuką ir ženklą tiek langelių atgal.

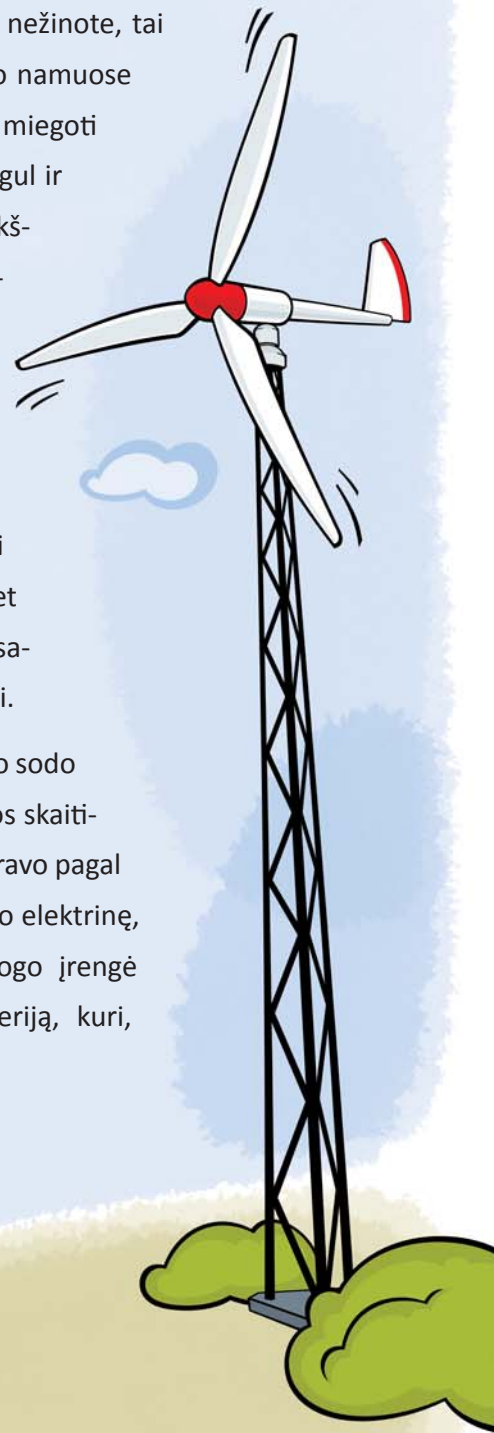
mėnesį sutaupyti daugiau energijos. Tomui ypač patiko prieš miegą, išeinant į mokyklą, juo labiau išvykstant kur nors savaitgaliais, iki pat žemiausios padalos sumažinti radiatorių šildymą. Jei dar nežinote, tai būtinai įsidėmėkite ir patys tuo pasinaudokite, – Tomo namuose visi radiatoriai turi reguliavimo prietaisus. Juk, sakykim, miegoti arba daryti mankštą maloniau vėsiam kambaryje – tegul ir šiluma pailsi, – o grįžus iš mokyklos galima nustatyti aukštesnę, jaukią, tinkamiausią mokymuisi ir gyvenimui temperatūrą. Taip reguliuodamas šilumos vartojimą Tomas dažnai laimi taupymo varžybas.

Taupyti, pasirodo, gali padėti ir patys elektriniai prietaisai. Kai atėjo laikas keisti senąjį šaldytuvą, televizorių, dulkių siurbį, Tomas su tėčiu parduotuvėje rinkosi ne pagal šaldytuvo ar televizoriaus išvaizdą, spalvą, bet aiškinosi, kiek jie sunaudoja elektros energijos. Ir pirkto, savaime suprantama, tuos, kurie sunaudoja jos mažiausiai.

Jeigu jau užsukome į Tomo namus, tai apsilankykime ir jo sodo namelyje už miesto, prie upelio. Ten visą vasarą elektros skaitiklis bemaž nepajuda iš vietos. Kartu su tėčiu jie sumeistravo pagal Europos Komisijoje gautos knygutės brėžinius mažą vėjo elektrinę,

ant namelio stogo įrengė saulės bateriją, kuri,

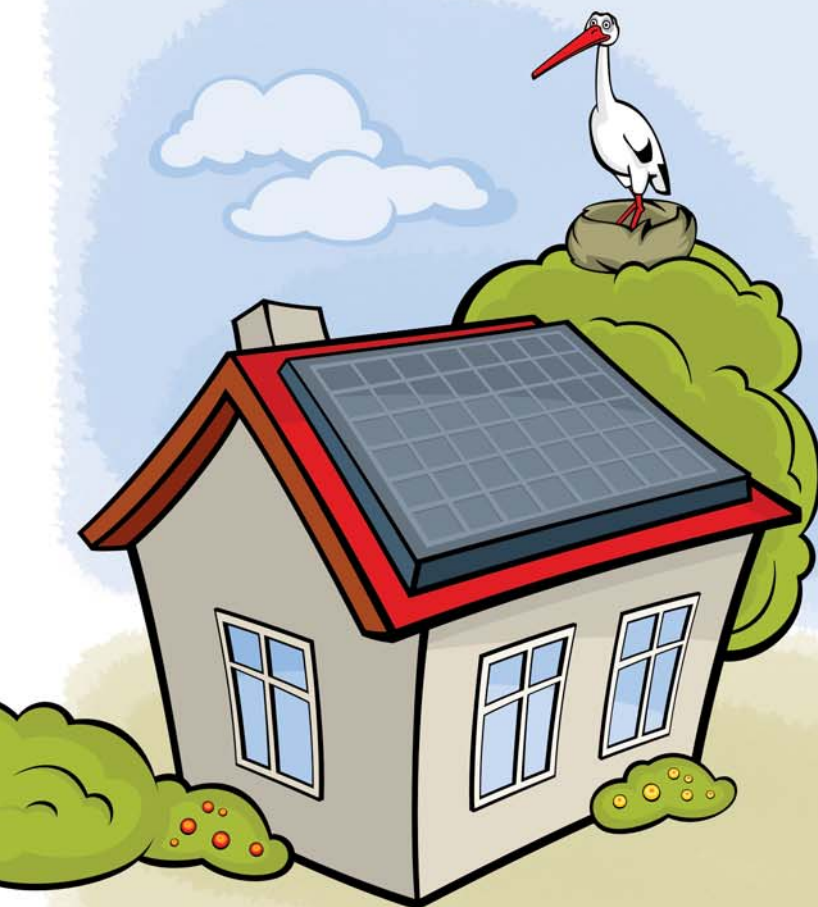
**Kartu su tėčiu Tomas
sumeistravo mažą vėjo elektrinę,
ant namelio stogo įrengė
saulės bateriją.**

pasikeisdama su vėjo elektrine, apšviečia kambarius. Televizoriui ir kompiuteriui taip pat pakanka tos vėjo ir saulės dovanotos elektros energijos. O jau karšto vandens – jiems j valias. Ir ne iš bet kur, o taip pat iš saulės – saulės kolektoriaus, įrengto ant virtuvės stogo. Plauk indus, rankas, maudykis po dušu – vandens saulutė prišildo tiek, kad jis ir per naktį nespėja atvėsti. Jie, o jų pavyzdžiu pasekė ir imlūs naujovėms kaimynai, per vasarą sunaudoja kelis syk mažiau elektros energijos. Tomui atrodo, kad iš to tolumoje kylančio elektrinės kamino ėmė rūkti mažiau dūmų. O ir j taupyklę krinta vis daugiau pinigėlių. Už juos vieną vasarą šeima ilsėjosi net Ispanijoje.

Vėjo ir saulės dovanota elektros energija ne tik apšviečia kambarius – jos pakanka ir televizoriui, ir kompiuteriui.

Karštas vanduo – taip pat iš saulės kolektoriaus. Jo saulutė prišildo tiek, kad ir per naktį nespėja atvėsti.

Tomas su tėčiu daug skaitė apie alternatyviosios energijos – gaunamos iš vėjo, saulės, upių, miško atliekų, vadinasi, iš visko, ko galima veltui paprašyti iš gamtos, kas teka, juda, auga, žaliuoja, t. y. atsinaujina – išradimus, jos panaudojimą. Dabar šeima svajoja ant šalia jų sodo tekančio upelio pastatyti mažą hidroelektrinę. Tuomet tos elektros užtektų ir visiems kaimynams.

O bene pačią didžiausią svajonę jau įgyvendino. Tik paklauskite. Tėčio tėvai, Tomo seneliai, turėjo bene dešimt hektarų netinkamos nei javams, nei daržams žemės. Tomas iš tų knygų sužinojo apie energetinius gluosnius – tokius medelius, kurie per trejus metus užauga aukštesni už patį Sabonį. Taigi šeima iš karto užsodino tais medeliais visą nenaudojamos žemės plotą ir jau šiemet gaus – neatspėsite! – trisdešimt tūkstančių litų pelno. Kadangi sodinant medelius lėšomis padėjo Europos Sąjungos rėmimo fondai, tai tą gautą pelną jie galės pasilikti sau.

Tomas taupus, bet ne gobšus. Jis tapęs tikru taupymo specialistu, kaip jį vadina mama, ir yra išradingas net dėl smulkmenų. Sakykim, jis sumanė nuimti nuo laikrodžio nebūtiną sekundinę rodyklę. Pasirodo, ji daugiausia ir naudoja elektrinės baterijos srovę. Taigi, kaip pats Tomas sako, svarbu ne vien pats rezultatas, o noras siekti jo visur ir visada.

Jei ir jūs norite, o tuo aš neabejoju, pasekti Tomo pavyzdžiu, tai galite žvilgtelėti į Tomo užrašus. Štai taip taupė ir sutaupė Tomas, taip taupyti gali kiekvienas iš jūsų.

Sutaupyti – padėti sau ir gamtai – galite dar daugiau. Tik įdėmiai apsidairykite po savo namus, įpraskite, kaip ir Tomas, visur ir visada elgtis šeiminingai ir išradingai.

Svarbu ne vien pats rezultatas, o noras siekti jo visur ir visada

Sutaupoma per metus

1. Išjunkite šviesą, kai jos nereikia	200 Lt
2. Pakeiskite elektros lemputes energiją taupančiomis lemputėmis	200 Lt
3. Nepalikite įjungtų elektros prietaisų budėjimo režimu	50 Lt
4. Išjunkite iš lizdo mobiliojo telefono kroviklį, kai jo nenaudojate	20 Lt
5. Virkite mažiau – tiksliai kiek reikia – vandens	100 Lt
6. Gamindami valgi uždenkite puodą dangčiu	100 Lt
7. Dažniau prauskitės po dušu, užuot maudėsi vonioje	300 Lt
8. Užsukite vandens čiaupą valydamiesi dantis ir visada, kai nors keliolika sekundžių nenaudojate vandens	200 Lt
9. Tegul jūsų šaldytuvas, šaldiklis stovi toliau nuo viryklės ar radiatoriaus	70 Lt
10. Visada laiku atitirpinkite šaldytuvą ar šaldiklį	70 Lt
11. Nedėkite į šaldytuvą šilto maisto	30 Lt
12. Reguluokite radiatorių šildymą: naktį, išvykus tegul šildo mažiau	400 Lt
13. Keiskite senus langus naujoviškais dviejų stiklo paketų langais	600 Lt
14. Pasiūpinkite gera sienų izoliacija	300 Lt
Viso sutaupysite	2640 Lt

**Jei taupysime visi,
Žemėje gyventi bus jaukiau
ir žmonėms, ir Afrikos liūtams,
Arktikos baltosioms meškoms.**

Jei kada svečiuositės Tomo namuose, tai jis aprodęs visą savo ūkį, papasakojęs apie savo energijos taupymo išradimus, būtinai mostels ranką į žalią mišką, pažvelgs į giedrą dangų, o paskui, giliai įkvėpęs pušimis kvepiančio oro, pasididžiuodamas pasakys:

– Kai mes ėmėme taupyti, man atrodo, kad ir miškas tapo žalesnis, oras grynesnis ir net gandrai šalia sodo namelio įsikūrė. O gal jie, taip gražiai sukdami ratus aplink sodą, nori padėkoti už saugomą gamtą, švarią aplinką.

Jei taupysime visi, tai ir turtingesni būsime, ir laimingesni, ir gal net iš kosmoso bus matoma, kad Žemė ne gelsta, bet dar labiau žaliuoja, kad atmosferoje kenksmingų dujų nebedaugėja, kaip anksčiau, o mažėja, kad Žemėje gyventi jaukiau ir žmonėms, ir Afrikos liūtams, Arktikos baltosioms meškoms.

O viskas prasidėjo nuo to pokalbio su Ekologu, nuo Tomo taupumo, nuo visų mūsų pritarimo gamtos saugojimo idėjoms, nuo kiekvieno mūsų noro ir rūpesčio nuolat padėti sau ir gamtai.

Viskas prasideda nuo mažmožių, paskui tampa sutaupytu automobiliu, sukančio ratus gandro pasveikinimu, dėkin gumo gaidomis beošančiu mišku ir kasmet pavasarį jame pražystančiomis žibutėmis. O keliautojai sako, kad, plaukdami Arkties vandenynu, regėję letena jiems mojuojančią baltąją mešką. Be abejo, šitaip dėkijančią už išsaugotus ledynus – baltųjų meškų namus.

A large light blue rounded rectangle with a decorative, textured border. Inside, there are 20 horizontal blue lines for writing, with a double-line border at the top and bottom.

ISBN 978-609-431-002-7

UDK 087.5:697

La447

SIUNTINĖLIS LEDŲ BALTAJAI MEŠKAI

Parengta ir išleista Europos Komisijos atstovybės Lietuvoje lėšomis, 2010

Autoriaus nuomonė nebūtinai sutampa su oficialia Europos Komisijos nuomone

Teksto autorius Jeronimas Laucius

Dailininkai: Asta Kaušpėdaitė, Kęstutis Poniškaitis („Studija Creata“)

Kalbos redaktorė Marija Stanionienė

© Europos Komisijos atstovybė Lietuvoje

Leido UAB „Trys žvaigždutės“, Kalvarijų g. 159, LT-08313 Vilnius
tel./faks. (8 5) 276 2408, el. p. Jaronimasl@takas.lt, www.tryszvaigzduotes.lt

SL 369. 2010. 2 sp. I. Tiražas 3000 egz.
Spausdino AB „Spauda“, Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius

